

LO GERONÉS

SETMANARI DE AVISOS Y NOTICIES

PORTA-VEU DEL «CENTRE CATALANISTA DE GERONA Y SA COMARCA»

PREU DE SUSCRIPCIÓ

Gerona. 1. peseta trimestre
Fora. 1.25 id. id.
Estranger. 1.50 id. id.
Un número 10 céntims

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ

Rambla Llibertat, 31

ANUNCIS Y COMUNICATS

Preus convencionals

De tots los llibres, folletos, etc., que s' remetn a la Redacció, se n donara compte en lo Setmanari.

Any 5.^{nt}

Diuenge 4 de Septiembre de 1898

Núm. 229.

Al Excelentíssim Senyor D. Francisco Silvela

L'únic motiu de dirigir-me a V. E. és la convicció en que estich de que, dintre un terme més o menys curt, V. E. pot ésser l'encarregat de regir los destins d'Espanya.

Per si aquest cas arriba, es per lo que m'complauria que fixés la atenció en aquestes ratlles, dictades per un catalanista enragé y que, per lo tant, res de V. E. esperà y res li demana.

Estich enterat de que V. E. ha fet en varies ocasions declaracions més o menys regionalistes, però dech dirli ab tota franquesa, y confio no ho pendrà a mal, que les seves declaracions en aquell sentit, en-car que les considero sinceres, les tinc més com a expressió teòrica o platònica del seu modo de pensar, que com a promesa de durles a la pràctica lo dia que com a gefe de Govern estés en condicions de ferho. Y això, perquè se la diferència que hi ha entre la teoria y la pràctica y lo que, a Espanya sobre tot, exigexen als Governos lo qu' En Castelar ha anomenat algunes vegades «las impurezas de la realidad.»

Vegi, sinó, lo que passa també ab altre dels lemes de la bandera per V. E. arborada en vida de D. Antonio Cánovas del Castillo, lo de la moralitat administrativa y lo de la selecció. Ha bastat la mort del merit home públich y la seva probable substitució per V. E., pera que ja quasi no se'n parli; com si les impureses de la realitat aconsellassen arreconarlo.

Y, no obstant, de tots los altres aquest era potser l'únic lema simpàtic a la gent com cal; a aquells que menys s'agitan en política y que menys donan a fer als Governos, però que no perxó son los qui menys patexen de la corrupció ensenyorida de la administració pública, ni 'ls qui menys desitjan que s'posi fi al predomini concedit a les persones de dúptosa y fins de dolenta reputació. Alguns ne conech que per aquest sol lema s'havian convertit en decidits partidaris de V. E.

No vull creure, com avuy son ja molts los qui ho diuen, que aquest lema pera V. E. fos sols un pretext, un medi pera encobrir determinades incompatibilitats personals ab mira a la futura successió del llavors gefe indiscutit del partit conservador d'Espanya. Però, encara que fos cert, lo fet solsament d'haverlo V. E. escullit com a un dels fonaments principals del programa de la seva dissidència, justificaria que vey a en ell una aspiració motivada de la opinió pública, un anhel del país que era convenient prometre satisfer, y que en ell fiava en primer terme l'èxit dels seus propòsits y de les seves pretensions.

De tots modos resulta, al men entendre, que V. E. està convensut de la necessitat de la selecció en lo personal polítich governant y de que sens ella no es possible posar fi a la immoralitat política y administrativa; y, com aixís ho va declarar y ho va prometre solemnement quan va creure oportú ferho, no hi ha exemple de que V. E. té 'l compromís moral de complir-lo, en la oposició dintre 'l partit que 'l segueix y en lo Govern acomodanthi la seva conducta.

May, com en les presents circumstancies, han sigut més clares les desastroses conseqüències d'haver prescindit d'aquell lema en la governació y administració del país: al seu oblit se deu en bona part la perduda de les nostres darreres colonies d'América 'l perill en que s'troban les Filipines.

Si Espanya, després de l'horrible sotragada que ha sofert, pot aspirar a regenerarse, lo més indispensable es tornarli la confiança qu'ha perdut en los homes encarregats de regirla; y aquesta confiança 'ls polítics no la obtindrán si no la merexen, y pera merer-la han de seguir sempre, ara y després, una conducta digna y honrada.

Si V. E. persisteix, com es de creure, en mantenir lo seu programa, ara més que may es necessari que guanyi la confiança pública; donchs malament lo podrà esperar de V. E. un cambi profitós en la

manera d'esser governat lo dia qu'ocupi 'l poder, si de present V. E. ó 'ls allegats y partidaris seus contradiuen ab los fets los principis que proclaman.

Desgraciadament, axó es lo que succeeix en aquesta arreconada provincia, ahont gracies al modo d'obrar dels qui s' diuen representants de la bandera per V. E. arborada, poch se'n falta si la esperansa en la metexa no s'ha desvanescut del tot en la conciencia de la gent de bé.

Perque, y sense que pretenga abonar ni menys exaltar altres situacions passades, es la veritat que may, del meu recort, la provincia de Gerona havia atravesat política y administrativament una situació tant trista y deplorable com la qu'ara passa.

Los càrrechs públics en mans de persones en general desacreditades, sense fré de cap lley, y més conegudes per la seva audacia y la seva falta d'escrúpols que pels seus mèrits personals ó 'ls seus coneixements.

Los empleos repartintse en pago de favors rebuts ó de diners dexats en casos d'apuro, y ocupats ab freqüència per gent a qui les seves poques ganes de treballar no 'ls hi sugereix altre manera de guanyarse 'l pa de cada dia que viure a costes del erari públich.

L'administració, en tots los seus rams, subjecte a la influencia política y lo que es pitjor explotada desvergonyidament.

Y, a dalt de tot, la carta blanca més complerta a favor dels amichs, tingan las opinions polítiques que vulgan, ab lley y contra lley.

En tant es aixís, que hi ha qui s'ha alabat de servir als amichs fins quan no tenen rahó, per no tenir cap mèrit lo servirlos quan ne tenen.

Ab aquestes apuntacions generals, y sense entrar en detalls que molts podria donarne, estich segur de que V. E. ne tindrà de sobres pera ferse càrrech de com marxa aquí la cosa pública y de quan urgent seria aplicarhi lo criteri de selecció per V. E. proclamat.

Donchs be, ab aquesta selecció aquí ja quasi ningú hi confia y la culpa principal la tenen los amichs de V. E., dels quins los de cap de brot, los uns d'una manera solapada y amagant la cara, los altres obertament, forman part de la conxorxa que domina y adquiren ab ella compromisos que 'ls tindran demà lligats de mans y peus pera poder rompre ab tanta corrupció.

Ara meteix pera les próximes eleccions de Diputats provincials van encasillats en la candidatura oficial dos partidaris de V. E., que si no es lo de compar-sa no sabem quin paper se 'ls hi reserva en aquella corporació.

Y ho sentim per un d'ells, particular amich nostre, al qui no convenia gastar-lo, ni comprométrel en companyies de les quines de segur abomina en lo fons de son cor.

De tot axó, V. E. ne traurá les conseqüències que li semblin. Jo he cregut convenient ferli a saber, si es que té temps pera passar los ulls sobre un migra setmanari de provincia y que pertany, ademés, a la corda catalanista.

Potser lo convencerá, també, de perquè 'ls catalanistes som tant desconfiats respecte dels programes y de les promeses dels qui desde 'l Centre volen manarho y arreglarho tot. Los fets nos demostren cada dia que en la pràctica les impureses de la realitat triomfan sempre dels mellors programes y dels més fermes propòsits.

Perxó hem perdut en lo Centre y en los polítichs centralistes tota esperansa, y, aixís com nos ha ensenyat la esperiencia que pera portarnos ahont hem arribat han sigut prou bons, no veyem ni indicis de que ho sien pera traurense.

Si no aném equivocats, si les guerres de Cuba y de Filipines no han servit ni sisquera pera allissonar a les nostres eminencies polítiques; les desgracies que cauran sobre Espanya serán majors encara que les que ha sofert y la seva descomposició será inevitable.

De V. E. atent y respectuós servidor,

J. B. y S.

Com administra l'Estat

L'*Heraldo de Madrid* ha publicat una especie de laberinto de las cosas de la marina bon xich més difícil de sortirne que del que té o tenia a Horta 'l marqués d'Alfarrás. D'aquest, quan tenia nou anys y m'hi van portar, ab pena y dolor vaig lograr sortirne. Del que ha publicat lo diari madrileny no se'n pot sortir ni barrinanthi un any de carrera.

Figúrinse que s'romp d'un barco la pala d'una hélice ó s'trenca alguna femella d'un coixinet qual-sevol d'una máquina, baldament sia petita com un admetlló. Donchs no més hi han d'intervenir los se-güents senyors: lo capitá general del Departament marítim, lo comandant general de la Dressana, 'l general d'enginyers, lo quefe d'enginyers, lo quefe dels treballs d'enginyeria, lo quefe de secció d'enginyeria, altra vegada 'l quefe de treballs, altra vegada 'l quefe d'enginyers, altra vegada 'l general d'enginyers, una junta de sabis que s'reuneix tres vegades cada setmana, altra vegada 'l comandant de la Dressana, altra vegada 'l capitá general del Departament que sanciona 'l pressuposit fet pel quefe de secció si no hi troba res que dir. Y tornemhi que no ha estat res. Lo comandant general envia 'l pressuposit aprobat al quefe d'enginyers y al comissari y aquestos al quefe del ram y aquest al de treballs y ja tenim la tercera part del camí fet pera comprar una femella que deu valer a casa de qualsevol ferreter deu céntims. Ja tenim la femella del cargol que 'ns ha donat lo quefe del magatzem de las femellas ó la pala que 'ns ha donat lo quefe del magatzem de las palas d'hélice. Es a dir no la tenim encare la femella ni la pala, sino que 'ls quefes de magatzem las tenen de demanar al Negociat d'Acopis que aproba ó no aproba l'albará, l'assenta en los seus llibres y 'l remet al comissari que 'l passa a la junta, aquesta l'aproba ó no l'aproba y si l'aproba envia l'acort al quefe del ram, que l'envia al Negociat de Teneduria de llibres pera que li reservin los deu céntims que pot valer la femella ó lo que puga valer qualsevol altre estropici qu'haja fet la mar ó las malas mans dels encarragats de fer moure 'l barco. La Teneduria n'passa 'ls ulls y 'l envia als Acopis que tornan a apuntar la femella en deu ó vint llibres més y va l'albará al comissari pera que hi posi 'l gargot. Fet ja 'l gargot torna l'albará a Acopis pera que s'entregui lo que s'demana si n'hi ha — que no n'hi sol haver — y sino, comensa 'l calvari de la adquisició de la femella be sia per concurs, be per compra directe. Si es per concurs va la cosa al Comissari, que fa 'ls edictes, ne treu cinch còpies que no serveixen per res, perquè 'ls concursayres se solen posar d'acort inutilisant la primera y segona subasta fins que a la tercera de la femella de deu céntims los n'ofereixen cent y la portan neta, flamanta, sense ni una taca de rovell pera que ab una clau inglesa la pugan acollar al cargol que fa ja mitg any ó nou mesos que la espera.

Que la pugan acollar al cargol, dihem, y no que ja li acollin, perquè avans té de passar encare per molts altres alambins: trãnzit ab guía fins a la Dressana; aprobació de la guía pera que puga entrar a la Dressana; inspecció del vista que té de certificar, encare que tinga mal d'ulls, de que ha vist entrar la femella y la guía a la Dressana; entrada al magatzem de la femella, ja sense gufa; reconeixement de la femella per la comissió que va quedar nombrada mitj any aus pera la seva recepció; remesa al magatzem general pera que se'n fassi càrrech la secció corresponent; y PER ÚLTIM!!! surt la femella del magatzem y ja 'l de la clau inglesa pot obrir y tancar las duas barvas de l'eyna fins que agarri be 'ls cayres de la femella y li puga donar una bona estreta al cargol pera que 'l coixinet no vagi balder y no hi hagi perill de que la barra salti del seu llit rodó de metall tou y vagi a fer una altra desgracia que entretinga 'l acorassat ó l'escampavias un any ó dos ó tres a Cartagena ó al Ferrol ab perill de que Inglaterra 'ns declari la guerra y

no poguém establirli en un dir Jesús totes las sevas escuadras del Canal, del Atlántich, del Extrem Orient, del Mediterrani y la destinada á guardar las sevas costas d' un cop de mà del Venadito.

Diguin: posats á triar entre sortir del laberinto del marquès d' Alfarràs y 'l laberinto dels arsenals, per quin se decidiran?

Cal fer notar una cosa avans d' acabar: que la escuadra d' en Cervera no s' va perdre, segons diuen are á derrera hora 'ls partes, per canonada més ó menos, que ab las que 'ls hi tiraren encare no anaren tots á fons, sino perque las granadas americanas havian calat foch á tots los barcos y las mangueras estavan foradadas escampanse 'l aygua per tot arreu menos als indrets arborats.

Las haguesen portadas al arsenal y las haguesen fet passar per los mil atambins de que 'ns parla l' *Heraldo* no hauria succehit res d' aixó, perque 'ls barcos s' estarian encare molts tranquils á la Carraca ó á Cartagena esperant que el guarda almacén y 'l Tenedor de llibres y 'l comissari y 'ls altres senyors anessen posant cada hñ lo seu gargot al expedient.

Quan á Marina ho tenen disposat aixís senyal que està més be que de cap altra manera. Figúrinse com se desvergonyiria la mar lo dia que sapigués que als barcos de guerra va tot á la bona de Deu com als barcos mercants. Si anant tot ab molt rigor de tant en tant las onadas se dragan un «Reina Regente», figúrinse com aniria anant á comprar directament la femella de deu céntims á cal ferreteria, ó á can Gassó á comprarli unas quantas canas de canó de goma, per las bombas!

(De La Renaixensa)

Notícies

Oficials

AJUNTAMENT: Sessió del 31 de Agost.—(2.ª convocatoria). Reunits los 3 constants concejals baix la presidencia del senyor Boxa, prengueren los següents acoris:

1. Aprobar la acta anterior y comptes pe r valor de 3.490'72 pessetes.

2. Aprobar la distribució de fondos pel present mes de Setembre qu' ascendeix á 11.676'34 pessetes.

3. Concedir permís d' obres á don Agustí Ginesta, don Agustí Vinyolas, don Joseph Canal y á don Bonaventura Gallart pera instal·lar un generador de vapor de 4 cavalls en una casa de la Ronda de Ferran Puig.

Las recompensas militars que 'l Govern dels Estats Units ha donat á son exèrcit de mar y terra ab motiu de la guerra ab Espanya son, segons *El Heraldo de Madrid*, les següents:

Al comodor Dewey, ascens al empleo immediat.

Al gefe d' esquadra Sampson, adelanto de vuyt puestos en l' escala dels de la seva categoria.

Al gefe d' esquadra Schley, adelanto de quatre puestos en l' escala dels de la seva categoria.

Als tinents Wisslow y Anderson, adelanto de cinch puestos en la llista de tinents de l' Armada.

Al enginyer-gefe Jordi Cowie, adelanto de tres puestos en la escala dels de la seva categoria.

Al tinent Hobson, ascens al empleo immediat.

Total set; d' elles dos ascensos y les restants adelantos de número en la escala.

Nosaltres celebrariem que *El Heraldo*, qu' ho té més á la mà, nos dongués una llista dels ascensos, creus pensiones y sense pensió y demés recompenses que s' han donat al exèrcit espanyol densa de las insurreccions de Cuba y Filipines y ab motiu d' elles y les que s' han donat per la guerra ab los Estats Units.

La comparació, llavors, feria estremir.

L' única cosa que al país pot consolarlo en aquestos assumptos, es que 'ls Estats Units no son com nosaltres una potencia militar.

Els mateixos ho regoneixen y sino végis lo concepte qu' han format del exèrcit de terra, al quin, com s' ha vist, no han donat fins ara cap recompensa: «L' exèrcit regular ha demostrat que no té les condicions del poble americà convenen para les contingencies del pèrvindre, y s' imposa com á urgent la necessitat de la seva immediata reorganización.»

Y, ademés, com á bons negociants, se coneix que deuen tenir l' ull sempre posat en lo pressupòsit de gastos y no déu agradalshi gens ni mica augmentarlos.

A Espanya no vé de xich més xich menos: de tots modos estavem y continuarem pelats com una rata.

— Cridém la atenció de qui corresponga sobre 'l fet de permanèixer tancats la major part del temps els dos jardins de la Devesa. En quant al primer, ó siga 'l que s' troba á la entrada del passeig gran, trobem molt natural que aixís succeheixi, puig d' ensá de las profanacions de que ha sigut víctima no serveix més que per anarhi á pendre 'l sol, cosa renyida ab las calor que estém sofrint; però no estém conformes en que se 'ns privi d' entrar al segon y d' aprofitarnos, per consegüent, de l' ombra que hi projectan sas plantas, molt més sortosas que las de son company, puix no han sofert per ara mutilacions de jardiners desconexadors els més petits rudiments del bon gust.

— S' ha descobert en la illa de Paros (Grecia) lo temple dedicat á Esculapi, lloch de freqüents peregrinacions en la antiguitat. Està ben conservat, tenint una llargaria de prop de 41 m. 25, per una amplaria de 19 m. 50. Desgraciadament no s' hi ha trobat cap estàtua, ni baix relleu, ni objectes d' or ó d' ivori, per haver sigut saquejat ab lo temps massa sovint. Varies plaques y columnes de marbre ab inscripcions de gran valor históric, es tot lo qu' aquest descobriment ofereix als arqueòlegs. Prop del temple s' ha trobat també una font que data dels segles v ó vi avans de la nostre Era. Es de marbre blanc, situada en la part inferior d' una roca y n raja un doll d' aygua clara y fresca.

Igualment s' han descobert en les riberes del estany de Neuchatel (Suissa), les ruines d' habitacions lacustres, no conegudes, que semblan remontarse á la edad de la pedra. S' hi han trobat destrals de serpentina lligades á banyes de ciervo, ganivents ab tall sorprenentment afilat, martells, agulles de banya de ciervo y terrissa trencada.

— La premsa de Búrgos, recordant los treballs dels representants de las Provincias Vascongadas y Navarra para conseguir declaraciones favorables á sa llibertat de nomenclatura, sense trabas de cap classe, los funcionarios de sa administració local, y recordant també lo fet per la capital de Santander, proposa que en lo sí de son ajuntament se solliciti dels poders públics la autonomia administrativa, aixís com la han demandada Galicia, Catalunya y altres regions, y s' adhereix á las peticions fetas per las provincias esmentadas.

— Desde primer de Juliol en que comensaren á regir los nous pressupostos del Estat, puja á dos milions y mitj de pessetas las pérdidas de la Hisenda espanyola per baixas en las matriculas industrials y patents d' ambulancia.

La correspondència postal, solzament de Madrid, Barcelona y Valencia, ha disminuhit en unas 400.000 cartas, que á rahó de 15 céntims, com costavan avans, importan 60.000 pessetas.

Com que en las demés provincias passa lo mateix, la pérdida para 'l Tresor resulta molt grossa.

La companyia catalana qu' actua en lo Teatre d' Olot, estrenará avuy un drama titolat *Las Barrinadas* y una comedia en un acte titulada *Cambis de lluna*, originals una y altre respectivament de nostres amichs en Joseph Berga y Boada y En Sebastián Sans y Borí. Pera la primera s' han pintat expressament dos decoracions.

La marina de guerra dels Estats Units, en primer de Juliol d' aquest any, la composavan: 11 barcos de primera classe, comprenent tots los acorassats, los dos creuhers blindats, los creuhers protegits *Columbia*, *Minneapolis* y *Olympia* y 'l monitor *Puritan*; 18 de segona classe, comprenent los altres creuhers protegits y 'ls monitors; 22 de tercera classe, comprenent los creuhers, guarda-costes, monitors, canoners y avisos; 6 de quarta classe, comprenent lo creuher-dinamiter *Vesuvius*, y, per fi, canoners y creuhers.

Compta ademés l' esquadra americana ab 36 torpeders construhits ó en construcció, 12 remolcadores, 5 barcos de vela y 12 més no utilisables para la guerra. Té també en construcció 33 barcos més, sense comptarhi 'ls torpeders però sí 'ls contratorpeders.

Hi ha 38 creuhers auxiliars y yachts; entre 'ls quals l' *Harvard* y *Yale* (*Sant Pau* y *St. Lluis*); 33 transports, elzètera.

Lo personal se compona de 7 contra-almiralls, 10 comandors, 45 capitans, 85 comandants, 74 sub-comandants, 325 tinents de tots los graus, 170 abanderados, 70 quefes maquinistes, 118 maquinistes, 18 enginyers navals, 19 ajudants d' enginyer y 15 enginyers civils. Total 941.

Y nosaltres ab molts menos barcos, de la categoria de generals, solzament, ne tenim, com copiarem l' altre dia, nada menos que 142!

— La correspondència pels Estats Units, Cuba y Puerto Rico, es ja admesa en la administració de correus, surtint de la de Gerona diariament á les 6 de la tarde.

— S' ha comensat á repartir als socis, lo vòltim de les composicions premiadas en lo Certamen celebrat 'l any passat per l' Associació literaria de Gerona.

— Lo Butlletí del Sindicat de metges d' aquesta provincia regala ab lo darrer número lo retrato de D. Juan Bou y Mon, degá dels metges de la provincia, que iá cinquanta anys exerceix la seva professió á Calonge, sa vila natal. Es un homenatge qu' aplaudim y creyém merescut.

— Diumenge van sufrir una forta pedregada los pobles d' Anglès, La Sella y St. Julià del Llor.

— S' han publicat los números còrrespondents als mesos de Juny y Juliol del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, quins, ademés de repartir los quaderns 19 y 20 de la obra *Lo Lluçanès* y dos fototipias, contenen lo següent sumari:

Juny. — *En Patata*, per ARTHUR OSONA. — *Fotografia del cel*, per JOSEPH COMAS SOLÀ. — *Excursió espeleològica á la Bancó, les Barbotos y singles de Berti*, per N. FONT Y SAGÜÉ. — *Secció Oficial*. — *Crònica del Centre*. — *Nova*.

Juliol. — *Fotografia del cel* (acabament), per JOSEPH COMAS SOLÀ. — *Excursió espeleològica á la Bancó, les Barbotos y singles de Berti* (continuació), per N. FONT Y SAGÜÉ. — *Nova*.

— CAFE DE VILA. — *Concert* pel Quinteto de professors don Joaquim Vidal, violí 1.º; D. Castiá Casademunt, violí 2.º; D. Joseph Serra viola; D. Tomás Sobrequès, violoncello; y D. Miquel Oliva, piano.

Programa del dia 4 de Setembre de 1898. — I. Sinfonia sobre motius populars catalans, Rivera. — II. *Norma* (fantasia brillant), Bellini. — III. *Cavalleria Rusticana*, Mascagni. — IV. *Minuetto*, del quarteto en La, dedicat al Quinteto, pel Mre. Frigola. — V. *Tanhausser*, (Suite), Wagner. — VI. *Dansé hongroise*, Hatkins.

VARIETATS

Sobre 'l «Bruel» de Castelló de Ampuries y 'l de Pala.

(Acabament.)

Veus aquí ara, l' article d' En Vayreda:

Lo Bruel de Castelló d' Empuries. — En tots los llochs abont l' Aulor de la Naturalesa ha espargit ab mà pròdiga les causes necessaries para la realització de fenòmens extraordinaris ó bé ha reunit en conjunt admirable los elements indispensables para la combinació de quadros grandiosos y sorprenents, la ardorosa y confusa fantasia del poble los ha rodejat desde la antiguitat més llunyana ab lo vel del misteri, y axamplats infinitament al escalf de la imaginació, han quedat voltats ab la boyra opaca de las tradicions més extravagants é inverisímils.

Un dels molts exemples que s' observan á Catalunya d' aquesta classe de fenòmens es lo quin nos ofereixen los estanys vehins de la badia ó golf de Roses (terme de Castelló d' Empuries y part de Palau Sabardera), conegut en lo pays ab lo nom que serveix de títol á aquest article.

Situats aquestos estanys en la part més baixa del Empordà, entre Castelló d' Empuries y Roses ó sia en la desembocadura del riu Muga, entre aquest y les montanyes de Sant Pere de Roda, ocupan lo terror que més últimament ha abandonat la mar, retirantse á conseqüencia del aixecament continuu que produhexen los aluyons arrastrats desde 'ls Pirineus á n' aquell lloch del baix Empordà.

N'es d' axó prova evident la respectable distancia, al present sobre 50 metres al menys en la part més próxima, á que desde temps molt moderns s' ha allunyat la mar de la ciutadela de Roses (1), quins muralles se aixecaren sens dubte á la seva vora, donchs que en la part que mira á la mar se conservan encare una línia d' anelles de ferro para amarrar barques, y ho comproba, axí meteix, lo fet de passar per darrera de la ciutadela la antiga carretera de Roses á Castelló.

Los rius ó rieres principals que tenint son origen en diferents llochs de la cordillera pirenaica envian ses aygues en la badia de Roses, son: lo Fluvià, que baxant de les montanyes próximes á Olot, va á desembocar en la platja d' Empuries; la Muga, ó *Tichis* dels antichs, que s' forma en les montanyes de Massanet de Cabrenys, ab sos affluent lo Llobregat que s' origina en lo coll del Portús, etc., etc.; lo Manol, que recull les aygues dels monts de Llerona, de Nostre Sra. del Mont y de la Salut, y l' Orlina, que baxa del coll de Banyuls y montanya de Recasens.

Si bé seques en gran part per l' aluvió qu' hi depositan les avingudes de les rieres que en ella confluyen, y principalment les grans riuhades de la Muga, ó més ben dit, pel canal de desguàs (*vulgo* Muga nova) qu' obri 'l Comte d' Empuries en 1629 (expedient d' aygues del comtat d' Empuries, (2)), quedan encare grans llacunes, (3) basses (4) y extenses planes pantanoses qu' ofereixen al curios viatjer un quadro trist y solitari, animat solzament per alguna barca pescadora y pel vol ràpid y 'l cant alegre de les aus aquatiques y palustres. Al botànich se li presenta á voltes la més fastigosa monotonia de la flora palustre y marítima, ab sos jonchs negrenchs y ses carnosas plantes barrileres, ja voltant negres é infectes aygues, ja cobrint insanes y extensas basses; altres voltes se mostra á la seva vista la Flora més variada y exuberant lligada capritxosament en frateral companya ab sa tendre y humil germana la bella Naya-de, que s' dexa veure ab tola la seva esplendidesa entre clares y tranquiles aygues, desde la *Nymphaea alba* ab ses cèrces y glauques flors y pomposes fulles, y la *Sagittaria gitaeifolia*, fins als més transparents y delicats *Thalys* de l' alta subtil. Desde temps immemorials á la primavera y á l' istiu de cada any se dexan sentir desde 'l fons de les majors d' aquestes llacunes, l' estany de Castelló y 'l de Pala, segons se diu, ronchs y sinistres bramuls, comparats per tots los qui 'ls han sentit, als repetits mugits d' un toro, pero d' una forsa extraordinariament major, per manera que s' senten ab claretat á 4 kilometres de distancia. Devegades, aquestos mugits, segons m' han contat, son al comensar de més curta duració y d' un rubido quelcom estrident, y després s' allarga un poch la seva duració y aumenta 'l rubido, pero son sempre acompassats, y s' anyadeix que s' produhexen constantment en nombre impar de 3 á 9. Les èpoques y hores en que té lloch aquest fenomen no son fixes, solzament s' ha observat que mugeix quasi exclusivament á

(1) Fou construhida aquesta ciutadela en 1543 sots la direcció del enginyer Pizanos, en terreno cedit al Estat pel Comte d' Empuries, segons consta d' un pergami que s' guarda en la Comissaria de guerra del Castell de St. Ferran de Figueras.

(2) Aquest canal tenia 80 metres d' ample quan s' obri, y compleix son fi ab un doble efecte: dessecant los estanys per desguàs en temps normal, y aixecant lo sol ab lo fanch arrastrat per los ataus que succehexen quan les grans avingudes de la Muga, corrent llavors les aygues en sentit invers á causa del poch desnivell.

(3) Se calcula que la superficie ocupada al present per dos estanys es d' unes 100 vessanes, y era avans d' obrirse 'l canal d' unes 1.000 vessanes.

(4) La seva profunditat máxima son 8 metres.

